Békes Vármegye: 125,898 l. közülök 99,820 ref. v. ev. 19,528 kat. 6,362 ó hit. 26 egy hit. 168 zsidó.

Ezen öt Megyék népessége teszen öszveséggel: 1,988,149 l. Azon más öt megyékkel, mellyek az előbbi kötetben előadattak, mindöszve 4,134,379 l.

Y.

II. Literatura.

A. Hazai Literatura.

1.

Kazinczy Ferencz' Munkáji. Szép Literatúra. Pesten, Trattner János Tamásnál 1814—1816.

Azon szép búzdítás, mellyel Tábla-Bíró Kazinczy Ferencz Úr, a' tavali Tud. Gyüjt. XII. kötetében, a' 87. d. lap. két rendbéli Értekezéseknek Recensiojához fog, hogy t. i. Köszönetet érdemelnek a' Nemzettől, valakik Nyelvünk' ügyében megszólamlanak, 's kimutatván Íróinknak sikamlásaikat, az eláradható veszély ellen gátat rakni igyekeznek: nekem is ösztönt ád, hogy a' tiszteltt Úrnak Szép Literatúrájáról szabadon kimondjam vélekedésemet.

Ki legyek? a' dologhoz nem tartozik; hanem az igen is, ha jó-e? igaz-e? a' mit mondok. — Kár, hogy nálunk is lábra kap azon féketlenség, hogy a' Vetélkedők, a' kérdésben forgó tudományos tárgynak értelmes, velős fejtegetése helyett, a' személyt nézik, történeteit mesélik, erkölcsét támadják meg, 's az ellen eregetik fullánkjaikat. Például szolgálhat az idetlen Mondolat

clejbe

elejbe szúrt képtelen kép, 's az arra adott talán még durvább Felelet, melly a' czimlapon bohó, a' Mottóban bolond névvel illeti Bajtársát. — Valakinek testi vagy erkölcsi hibáját, nagyító csőn fürkészve, temérdek nagyságra nyújtani, 's belőle csúfot üzni, nem mesterség, de alacsonyság. — Nem mentt illy gáncstól a' fennemlített kettős Recensio is abban, hogy Dr. Beregszászy Urat fájós szemeire nézve a' 89 l. elhomályosodott szemü Izsáknak csúfolja. Prof. Sípos Urat pedig a' 94 l. megbocsáthatatlan bünü bódítónak. 96 l. mást kevélységgel vádoló kevélynek szidalmazza. — — Szót érdemel az akkori Redactor W. Úr-is azon tettéért, hogy hivatala ellen, mintha bizony valaki őtet Prókátornak, vagy súgónak fogadta volna, többször a' beszédbe ugrat, 's a' lobogó tüzre még olajt önteni látszik. — De már a' dologhoz:

Tudósaink között a' Versengés leginkább azonn van, hogy, mivel tagadnunk nem lehet Nyelvünknek még sokra nézve tökélletlen voltát, lehet-e azt? és miként lehet? új szókkal és szólásokkal gazdagítani. — Ezen nyereségnek eszközlését minden Okos nem csak szabadnak, hanem kötelességnek isméri. Már tehát egyedül azonn fordúlhat meg a' kérdés: melly útonn, 's módon lehet, és kell a' dicső czélra törekedni?

Ennek elérésére-is már több jeles Íróink adtak hasznos útasításokat, 's ébresztő példát, és, a' mint a' tapasztalás bizonyítja, szembetünő előmenetellel; de a' mellynek sikerét csak úgy lehet reményleni, ha a' józan mérték-tartás, a Bölcstől javallott ne quid nimis kormányozza a' szent buzgóságot.

Hogy valamint mindenben, úgy a' Nyelvbővítésben-is, elkerülhetetlenül szükséges a' mér-

téklet, több érdemes Íróink között nyilván, 's hathatósan sürgette Kazinczy Úr már 1788-ik Esztendőben, midőn a' Kassai M. Museumnak, ama' derék Folyó-írásunknak, 2-dik Negyedében, Barczafalvi Szabó Dávid által magyarra fordított Szigvárt Klastromi Történetét recenseálván, a' 184-dik lap. szóról szóra imígyen okoskodik:

„Tekintsük már Sz—t más oldalról-is. Érzette, ő hogy Nyelvünk még sok szónak híjjával vagyon, 's különössége (melly talán minden Literátori fogyatkozásainak-is eggyetlen forrása) új szóknak faragására vetemítette, mellyekkel Siegwart, szintén úgy, mint midőn 1786-ban a Hírmondó leveleinek folytatására állott, egynehány rendbeli újság-levelei-is teli voltak. — — Én a' szó-szerzést átaljában tilalmasnak nem állítom; de azt kivánnám-meg: 1) hogy az újonnan találtt szó, azt, a' mit jelenteni akar, alkalmasint ki-nyomja. Szabó Társunk az el-vesztett Paradicsomban a' monstrumot szörnyeteknek nevezi, 's nem érti-é az olvasó első tekintettel, hogy az monstrumot tészen? Még ez előtt kevéssel esmeretlen volt a' Viszhang, 's ki nem érzi, hogy a' Viszhang nem egyéb az Ecchónál? — 2) hogy bizonyos gyökértől jöjjön? — 3) hogy Magyar hangzású légyen, és a' Nyelvnek analogiájához alkalmaztassék. — 4) hogy az illyenek félénken, és igen ritkán hordattassanak elő. Audacia sumpta prudenter! — Ide tartozik már az, hogy az ollyan dolgokat, a' mellyek Magyar nevezeteket szorossan nem kivánnak, megszokott nevezetek alatt hagyjuk-meg. — Tsak nevettséget indított azzal a' Fordító, midőn a' Menuettet Aprósdinak, a' Concertet Muzsika dalomnak, az Eccle-

gát Galagának, az Orthographiát Írásnágnak, az Ethicát Erköltsedeleménynek nevezte. Külömben ez a' tselekedete a' Fordítónak sokkal szenvedhetőbb lett volna, ha nem mulattságra írott, hanem valamelly Philosophiai munkában élt volna velek. Teli vannak illyenekkel a' Rátz Orvosi munkái; teli a' Kánonok Molnár Physikája, 's a' Dugonits Algebrája, és Geometriája, 's még is ezekben nem sok helyt botránkozik-meg a' legkényesebb fül-is: de Románt fordítani, 's a' gyönyörűségre szolgáló dolgokat-is idétlen nevekkel motskolni-el, megengedhetetlen vakmerőség. A' Német-is tudna az Universitásból Allgemeinigkeitot, a' Concertből Musizirungheitot tsinálni: de megmarad a' szokásban lévő technicus terminus mellett, 's nem alacsonyítja-meg az ideákat otromba elnevezések által".

„Sz—ezekkel a' szókkal legelébb a' Hírmondó' újság-leveleiben kezdett élni, vagy azért hogy láthassa, miképpen fogadtatnak-el a' Haza által, vagy talám azért, mert már akkor némellyeknek javallása elszédítette volt: de kedvetlenséget tapasztalván minden felől, azonnal el-állott töllök, és soha többé velek azután nem élt. Söt, a' már akkor tsak nem félig lenyomtatott Siegwart exemplárjait-is mind tüzre vetette volna, ha azokat megvehette volna a' Nyomtatótól. Ez a' szándéka néki, és az a' jó szívűsége, a' mellyel másoknak ellenkezései miatt különösségeitől örökre el-állott, becsülést 's bocsánatot érdemel; ha bár ez a' fordítása a' legszerencsétlenebb igyekezetek közzé számláltathatik-is. Valami esze-veszett még inkább dúlt-fúlt volna, 's újjabb monstrumokkal töltötte volna meg Nyomtatójának boltjait".

„Egyéb eránt Sz—tól nem lehet meg-tagadni, hogy a' Természet neki könnyűséget, és tá-

lálmányos elmét adott. Ne tsapott volna nevettségességre, igyekezett volna buffa mondásait Philosophiai tárgyakra ruházni, nem sokára nékünk-is lett volna eggy az egész Hazát philosophiai katzagásra ragadó travestáltt Aeneisünk".

Ezeket előre bocsátván, legyen már szabad szem-ügyre venni, ha megtartotta-e K. Úr Szép Litcraturájában az új szó-szerzés iránt tulajdon maga által szabott igen helyes, és okos négy Törvényeket? — De szükség még előre aztis megemlíteni, hogy a' példák csak a' IX-dik Kötetből, melly legelőször, és a' VIII-dikból, melly legutólszor jelent-meg, lesznek előhordva. Mi okból, utóbb kisül.

1sö Törvény: Az újonnan találtt szó azt, a' mit jelenteni akar, alkalmasint kinyomja.

K. Úr a' Németből fordított, 's előbb Bácsmegyeinek Levelei, utóbb Gyötrelmei név alatt közre-bocsátott Munkájában az első dolgozáskor a' kedves Leányzót Surányi Manczinak, mellyet minden Magyar ért, és szép hangzatúnak talál, mostan Nincsinek nevezi. Mi bírhatta K. Urat ezen változtatásra, az-e, hogy a' *cs* szebben zeng, mint a' *cz*? vagy az, hogy az eggyenlő vocalisok tetszőbbé teszik a' szót? a' profanus fülnek nehéz kitalálni. Az bizonyos, hogy a' Magyar a' Nincsi szót, magán állva, alig gyanítaná kereszt névnek; 's ehhezképest az első Törvény ezen új szó alkotással meg van sértve.

Azonban meg kell azt ismérni, hogy K. Úr ezen Törvény ellen nem annyira az ollyan újdon új szók' költésével, mellyekben a' magyar gyökérszónak legalább egy két betüjét ne lehessen látni, mind inkább azon erőlködésével vét, hogy Nyelvünket az idegen szóllás' formájival idegen kap-

tára szorongatván, az értelmet homályossá, 's ezzel az olvasást felettébb kelletlenné teszi. Hogy ezen külső módizás nagy hiba, maga K. Úr-is vítatta egykor, midőn a' fellyebb dicsért M. Muzeumnak 50-dik lap. Gelei Józsefnek Ifiabbik Robinzonját így kezdi recenseálni:

„Ez a' Könyv eggyike a' legolvashatóbb fordításainknak. Ki-vévén egynehány idiotismust, melly a' Fordítókra olly igen szokott ragadni, hogy idegenségét magoktól gyakorta nem veszik észre, nem akadunk semmi ollyan homályosságra, mellyet a' figyelmetesen olvasó gyermek is meg ne érthessen. Illyen az, midőn az 8-dik oldalonn Detrik azonn való örömében, hogy testvérivel eggy alma fa alatt ülvén babot hüvelykelhet, és Atyjának mesélgetését hallgathatja, így kiált-fel: Már ez ugyan felséges! (dass ist herrlich) — pag. 17. más emberek halálra dolgoznak (andre arbeiten sich zu Tod) az az, mások majd megszakadnak a' munkában. — pag. 20. az érdemes Kapitány (der würdige Hauptmann) az az, a' jó szívű, szánakozó. — pag. 136. Köszöntelek tégedet százszor (ich grüsse dich hundertmal). A' Magyar tsak egyszer köszönt; de külömben-is ítéletem szerint nints szerentsétlenebbül forditott oldal az egész könyvbenn mint a' 136-dik és 137-dik, hol a' Fordító a' gyermekeknek probául írtt, ó hibákkal — de a' Nyelvnek geniusához nem alkalmaztatott hibákkal rakott leveleit hozza elő. — pag. 304. az éjtszakát vígyázással huzzuk-ki — (mit Wachen) az az; ébren töltsükel. — pag. 343. méltatlankodó formánn. Ez Latinismus, ab indignatione. — pag. 361. ki nem nyerhette magától, az az, meg nem álhatta, hogy „rá nem vehette magát, hogy".

Már ha az itt felhordott idegen ugyan, de nem olly igen szemet-szúró szóllásokat a' Fordítónak vétkül lehetett tulajdonítani: vallyon dicséretet érdemelnek-e a' Szép Literaturában előfordúló talán még viszszatetszőbb szóllások? p. o. IX. Kötet 8 l. Megengedj, Kedves, hogy leveleim után sokáig hagylak várni. — 9. l. Melly napom vala, ha azt eggyütt tölthettem volna veled. — 23. l. Az én leveleim kezedhez mentek; Endrédy maga adta-meg őket. — 38. l. Más útat veszek, hogy a' régibben nem látott vidék elszórhasson. (Talán fel-vidítson? v. hogy gondomat búmat felejthessem? — 51. l. Szava' musicalis zengésének ki-beszélhetetlenül csapodár hajlongást tud adni. — 52. l. Így szóla Nieszéhez: Igen-is lyányom, azt hittem, hogy valaha örömem lesz e' derék ifjúval látni öszvekelni. — 68. l. De ez így tón, Barátom! — Menj beljebb detaljba. — 72. l. Eggy egészen resignált vágyás. — 122. l. Engemet ére a' tour — 146. l. Elképzelém, melly boldog fogék lehetni. — 193. l. Chongor esket teve, hogy. — 204. l. Szívemnek öröme felülhalada minden kinyomást. — A' VIII. Köt. 3. l. Egy vándor Idegennek külsője inkább hagya szükölködést feltenni, mint kényenlétet. — 4. l. A' vad surjányból felnyúló torony neki — óhajtott szállást fogott volna adhatni. — 23. l. Szenvedelmem előtted úgy jö-ki. — 24. l. Nem merem szóig jöni hagyni. — 40. l. Könyüjinek előtörő ereje. — Talán hogy fekvésed nem olly csüggesztő. — 67. l. A' ki eddig vitte a' szót. — 's t. e'f.

2-dik Törvény: Az újjonnan talált szó bizonyos gyökértől jöjjön.

Igen bölcsen; 's ugyan azért az ollyan új szóknak, mellyeken a' származtatás ki nem tetszik, hanem gyökér gyanánt teremtettek, előre lehet jövendölni, hogy, bátor nagy hézagot pótolnának-is ki, kevés idő múlva, mint valamelly levegői tünemények, kivesznek. — Illyen a' rény szó virtus helyett; melly tudtomra Dayka Gábornak már halála utánn közlött Munkájiban látott legelőször nap-világot; és a' mellyel K. Úr is Szép Literaturájában több helyenn él. — Botlás, hogy ezen jeles tárgynak kifejezésére nem az erény szó vétetett divatba, melly már Baróti Szabó Dáv. Kisded Szó-tárában ugyan azon értelemben feltaláltatik, és a' mellynek, mivel az erő gyökér-szót magában foglalja, biztosabb reménység lehetne tartós életéhez, szinte úgy mint a' szerény szóéhoz, melly modestust jelentvén, azt a' szer gyökér-szó a' szertartó helyett méltán javalja.

Hogy a' gyökérnek felkeresése, 's a' rövidítés által sok helyes szók támadtak, csak az nem tudja, 's csak az nem örvend rajtok, a' ki Literatúránkban járatlan, 's a' ki benne nem gyönyörködik. A' napfény nem szorúl világításra. — De más részről nem kevesbé bizonyos az-is, hogy mivel a' gyökér-keresés, és tsonkítás által több új szó csett talpra, nem lehet általjában mindenkor hasonló, szerencsére számot tartani. Úntig erre-is az ijesztő példa. — A' heveskedés t. i. 's vad majmozás a' legjobb szándék mellett-is sokszor több kárt okoz, mint hasznot. — A' csendes eső termékennyé teszi az anyaföldet; ellenben a' szélvésszel járó zápor a' már érő gyümölcsöt-is leveri, néha a' fáját-is gyökerestől kiforgatja. — Bölcs-mondás: Lassan járj, tovább érsz. Ezen leczkét a' Nyelv' dolgában annál szüksége-

sebb megtartani, mennél veszedelmesebbnek látszik benne minden hirtelen, és erőszakos újítás, már csak azon tekintetből-is, hogy a' mire a' Nyelv van alkotva, a' gondolatoknak értelmes kimagyarázására, az által könnyen megzavartatik.

Elhitetheti ezen okból magával K. Úr, hogy valamivel hosszabb szavainknak kémélletlen csonkítása miatt, az ő külömben tagadhatatlan érdeme-is csorbúlást szenved. — Igaz-is, mi szükség volt még a' két tagú szókat-is szabadjában megkurtítani? Durvább akadékosabb kimondású-e az árnyék mint az árny? a' környék mint a' körny? — Ha az arcza helyett jobban tetszik néki az arcz, bizonyosan az arczás ember-is szint'-úgy nem fog neki tetszeni, mint a' lámpás; (A grádics' nyilása felett függő lámpa mutatá az útat. — Szép Liter. VIII. K. 46. l.) és az arczátlant arczatlannak fogja pírongatni. — Az pedig már épen rettenetes, hogy még az egy tagú szónn-is próbálgatja K. Úr a' nyirbálást, mert VIII. Köt. 48. l. így ír: „a' tetősb örvendésnek az emberi természet képet, a' nyel szót nem talál". — E' szerint ma holnap nála a' kedv ked, a' nedv ned lesz, 's így, ha rajta állana, Nyelvünk egészlen elváltoznék.

3-dik Törvény: Az új szó Magyar hangzású légyen, és a' Nyelvnek Analogiájához alkalmaztassék.

A' szükség nem csak minket, hanem más Nemzeteket-is arra kínszerített, hogy a' szomszédoktól több szók kölcsönöztessenek: és valamint azok az efféle kölcsön szókat vagy eredeti épségekben meghagyták, vagy magok Nyelvek' járásához egyengették, úgy cselekedtek a' mi Őseink-is. Ehhezképest az idegen szók nálunk-is vagy semmi, vagy kevés, vagy nagyobb válto-

zást szenvédtek, p. o. Mária, Tamás, Pál, Gergely, Sándor; forma, regula, czédula, tábla, iskola; titulus, thronus, árkus, papiros, mód, vers; Elysium, Templom, Theátrom, Collegiom, Paradicsom 's t. ef.

Ha ezen bévett régi szokástól most nálunk valaki azért állana el, hogy az efféle szókat, más Nemzetek másként hajlitják; nyilván a' szóban lévő helyes Törvény ellen vétene, 's Nyelvünket megeröltetné, ha bár a' szebb hangzásnak behozását forgatná-is elméjében. De nem kell rútnak és helytelennek tartani valamelly szót az ollyan keményebb hangért, mellyhez a' Magyar régen hozzá szokott, 's a' mi az ő Nyelvének harsány természetével megeggyez. Mit mondanánk, ha valaki a' selypesség szeretetéből a' húst húsznak; a' bústbúsznak; a' koldústkoldúsznak kivánná szebben neveztetni?—

Engedjen-meg tehát K. Úr-is, hogy a' maga által megállapitott Törvényből okoskodván, helyben nem hagyhatjuk azon új módizást, melly szerint az idegen szókat szükségtelenül, söt Nyelvünk' termeszetének, sokszor tisztaságának-is sérelmével, szántszándékkal más Nyelveknek, 's leginkább a' Francziának rámájára kezdette Szép Literaturájában csigázni. P. o. A' VIII Köt. 7. l. így ir, A' falakat bádgyadtzöld atlasz tablettek zárták-be. — 16. l. Görög Országba külde, hogy — az Eleüsiszi mystérekbe avattassam. — 21. l. ékes byszusz-tunikába vala öltözve. — A' legtökélletesbb Symmetrie szerint alkotott test. — 48 l. rövid pauze. — 55. l. elszórt fák, 's bokrok' grouppjai. — 60. l. valamellyik Tempelében a' varázskertnek. — A' IX Köt. 22. l. Hárántsipomon ömledeztetém phantasieimet. — 32. l. pénzt kértem az Onke-

lemtől. — 34. l. Kedves Nevőm. — 107. l. szerencsétlen szerelem accentjei. — A' fuvaló Instrumentek szólót játszának, 's végre az egész Orchester egy harsogó Chórba csapott.—165. l. első pillantással imponál;—façonnirozott,az egész physionomie lankadást mutat. —270. l. A' hév sőt rekkenő lég enyhhé 's hűssé vált; a' földet arómai illatú füvek lepték-el, 's minden lengezet új édes illattal impregnálva léhelle reánk. Ennek a' regiónak némelly részei paradízek voltak. 's t. eff.

4-dik Törvény: Az új szók félénken és igen ritkán hordassanak elő.

Mennyire felelt-meg K. Úr ezen regulának, vagy-is inkább melly igen messze távozott-el tőle, már az eddig mondottakból elég világosan kitetszik. De könnyű volna tulajdon Törvényjének által-hágását még sokkal több példákkal-is, ha az időért, 's papirosért kár nem volna, bébizonyitani; mert a' szokatlan új szó ezen Szép Literaturában legio. Ugyan-is szinte bizseg benne a' sok: árny, kecs, ür, ábráz, percz, rény, éd, lég, gyönyör, posztózat, szak, évszak, szesz, telj, vétlen, szellem, Árnyszellem, Alkonyszellem, Légszellem, körny, lény, enyh, ellen subst. elemény, esemény, scen, sér, idv, esk, törzs, temerd, undor, mímelni 's a' t, 's a' t. — Jó-e? rossz-e? szükséges-e? mindnyája, nem feszegetem; valamint nem kétlem, hogy kevés idő vártatva a' büdösből büd; a' szorosból szor, a' feszesből fesz, a' pirosból pir, 's többnél több hasonló új substantivumok fognak, mint eső utánn a' gombák, teremni. És, úgy-e! miért ne? Èn is azt mondom; de egyszer'smind azt kérdem: ki fogja így könyveinket érteni? ki fog olvasások-

ban mulatságot, édes időtöltést találni? — A' mi engem' illet, igazán' megvallom, hogy, ámbátor forrón szeretem-is Literaturánkat, 's nem restellem Nyelvünknek rejtettebb titkait figyelemmel kémlelni: még-is annyira bele úntam ezen úgy nevezett szép' Literatúrába, hogy a' kijött 9. Kötetek közzül csak kettőnek által olvasására tudtam nagy nehezen elegendő békességes-türést gyüjteni. Szerencse, ha ez másokkal — is nem történt. — De csudálkozhatik-e ezenn K. Úr? Nem Ö maga hozta-e Siegwart' Fordítójának fejére, a' hasonló vagy-is éppen ezen megbotlásért a' következendő ítéletet, " ez a' tselekedete a' Forditónak sokkal szenvedhetőbb lett volna, ha nem mulatságra irott, hanem valamelly Philosophiai munkában élt volna velek. "

Távúl legyen mindazáltal, hogy ezen Észrevételek arra magyaráztassanak, mintha én K. Úrnak a' Magyar Literatúra körül tett érdemeit tagadnám; mert nyilván és szivesen vallom, hogy igen sokat köszönhetünk az ő vas szorgalmának az új csapások' törésében, mellyek a' jobb ízlés' országába, 's a' hazai Nyelv' gazdagításához vezethetnek. Botlási-is, mellyektől senki magát tellyességgel menttnek nem tarthatja, hasznos tanúságúl szolgálhatnak, mit kellessék elő-törekedő Iróinknak, ha a' köz helybenhagyás becses elöttök, szorgalmatosan kerülniek.

Hihető, hogy valamint nekem, úgy másoknak-is, kik a' Nemzeti Literaturát örvendik, eszekben forgott ezen kérdés: Vallyon minek lehet tulajdonítani, hogy K. Úr azon maga-szerzette Regulákról, mellyekkel, mint lelkes Magyar, bizonyosan Nyelvünk' javára ügyelt, idővel nem csak elállott, hanem már ellenek harczol-is? —

Én ezen rendkivül nagy változásnak okát azon csalóka Principiumban sejtem, mellyet K. Úr a' közelebb múlt esztendei Tud. Gyüjt. utolsó Kötetében, a' 89. lapon a' köz megbirálás alá terjeszteni jónak tartott. A' szép Iró, úgymond, nem ismér főbb Törvényt, mint azt, hogy irása szép legyen. Valami ezen igyekezetet segíti, az neki mind szabad; akár engedi a' Grammatica, és szokás, akár nem.

Itéletem szerint ezen Principium mind hamis, mind veszedelmes.

Hamis; mert felteszi, hogy az-is, ki a' Grammatica és szokás ellen vét, vagy-is, ki a' Nyelvnek természetét, 's tulajdonságit sérti; a' beszédet szokatlan szavai, 's kiejtései által érthetetlen zavarékká teszi, szépen írhat; — mert el hiteti, hogy az Iró parancsolhat, hogy úgy legyen, 's úgy (az az szép-is jó-is) lesz: Tud. Gyüjt. XII Köt. 89. l.; hogy az Iró, 's ezek közzt leginkább a' Poeta, semmi törvényt nem tartozik ismerni: Tud. Gyüjt. XII köt. 99. l; 's következésképpen a' Nyelvet, mint valamelly önkényes Úr, a' maga sajátját, tetszése szerint csurhatja csavarhatja, ütheti vétheti.

Veszedelmes; mert minekutánna igen külömböző az emberekben a' száj iz, 's valamelly tárgynak szépségéről az itélet (Quisquis amat ranam, ranam putat esse Dianam) ezen Principiumhoz képest az Izlés' mivei iránt örökös lesz az Irók közzt a' czivódó versengés, mellyet elintézni soha sem lehetne; mivel a' melly Bírót eggyik egy helyett szóval megismér (Consvetudinem vocabo consensum Eruditorum Tud. Gyüjt. XII Kö. 100. l.) azt a' másik,

amannak jóvá-hagyásával, megveti, *) és eggyetlen egy embert tesz a' Nyelv' csalhatatlan Birájának, olly rémitő Dictatori hatalommal, hogy, mivel az beható éles láng-eszével a' mostan élő nyomorúlttakat egy egész századdal megelőzi, **) minden régit szabadon leronthat, 's a' jó Izlésnek törvényt 's példát adván, örök Remeket épithet, ezen büszke hangú kürtölés szerint:

Rontott mert építeni akart, Palladió Benne
Csak rontót látál, vad kora, jó ideig.
'S a' Müvész érzette magát, 's Neked én fogok, úgymond,
Törvényt és példát adni, de nem te nekem.
'S ím áll a' roppant csarnok, 's bizonyítja ki több itt,
A' Mívész e, vagy a' szolgai tompa Szokás.

Vidúljatok komoly Eldödinknek bús Árnyéki! homályba borúlt dicsőségtek Maradéktokban új fényre kap. — Ime a' rólatok reánk szállot avúlt Épületek, mellyeknek a' régiség' mohával benőtt vastag kőfalainn, zömök oszlopinn, erős boltozatinn, külső belső holmijénn, az únalmas Egyszerűség a' mái napig tartott Vad kornak

*) Egy eredeti szabad Nyelvben mint a' miénk Aüto-vagy Ochlocratia v. akármelly Synedrium nem szolgálhat csalhatatlan Canonul; annál inkabb nem usurpálhat két vagy három vaspálczájú Daemagog oraculumi Aütos-ephaságot, mert ezek által mindég Pisistratusok, Sullák 's Triumvirek dictatorkodnának a' nyelvben mint a' régi respublicákban 's hány Socrat, Aristid 's Cáto dőlne el akkor az igazságért! — Lásd: Helmeczi Értek, az úgy nevezett újitás a' Nyelvben. Told. Berzsenyi Dán. verseihez. Pest. 1816. XLVI. l.

**) Magasb gondolkozásu Íróinknak, kik a' nagy sereg' tapsain 's gúnyain túl vannak — — — ez volt ösztön jelszavok, 's vezér maximájok;

„das Jahrhundert
Ist meinem Ideal nicht reif. Ich lebe
Ein Bürger derer welche kommen werden. — Ugyan ott a' XLVIII. l.

butaságát hirdeti, már derekasan rontatnak, 's helyekbe czifra, módis, karcsú felleg-várak épülnek. — Palladio ama drágalátos Mivész, Törvényt, 's példát adván a' tompa szokásnak, már egy kilencz emeletü roppant Filagóriát állított, mellyben, hogy a' sétálás annál kedvesebb, a' kilátás annál gyönyörübb legyen, a' szomszéd termő Gyümölcsöst, mert szálas volt, nagy részint derékig lebotoltatta, 's az egész csuda Épület' körét törpe fákkal, külföldről hozott kényes csemetékkel, tarka barka virágokkal megrakatta. —

De félre a' tréfával. — Hogy mindnyájan gyarló emberek vagyunk, hogy mind mások' munkájiról szólló Itéleteink, mind saját Dolgozásaink a' hibázhatásnak béllyegét viselik, meg kell magunknak-is esmérnünk, ha szeretjük az igazságot, ha az ön-szeretet be nem köti szemeinket. Nem mesterség erre bizonyitó példákat felhordani.

Kazinczy Úr a' Tud. Gyüjt. XII Köt. 102. l. azon méltó kérdést támasztván, hogy mi a' sok, mi a' kevés, mi az elég az új szók' és Constructiók' csinálásában, az idegen szóllások' behozásában? a' helyett, hogy ezen valóban szép és hasznos tárgyat érdeme szerint fejtegetné, mintegy szökdécselve azon könnyü felelettel fut által a' dolgonn, hogy Dr. B. Úr Daykának és Berzsenyinek Nyelvét bizonyosan soknak fogja tartani (a' melly rövid szavából ugyan keveset tanúlunk) 's mindgyárt azt veti utánna, hogy ő „ Literaturánknak, 's Poezisünknek nem isméri szebb darabját, mint superint. Kis. Úrnak e' négy sorát:

Mi szép letenni (a') kormányt,
A' Sors HA üldözött!

Feledni melly veszély hányt
(a') szelek 's (a') habok között.

De ez a' gyönyörü négy sor (igy foltatja) sokak előtt soknak tetszik".

Én részemről azt mondom: hogy szép ugyan ezen négy vers a' szerencsésen ejtett Cadentiákra nézve; de hogy annál Literaturánk 's Poezisunk szebb darabot nem ismérne, hogy azokban sok volna, melly a' kérdésbe vett dolgot érdekelné, azt azoknak nagy érdemü Irójok sem fogja, bizonyosan tudom, gondolni. Sőt talán magának K. Úrnak-is azon gyönyörü négy sor kevésnek tetszett lenni, azért toldotta azt meg három helyett rekeszek közé szorított articulussal. — Néha az ember furcsálkodik; néha keveset akarván mondani, készakarva sokat mond; néha midőn dicsér, becsmérel. — Nem ütközik-meg ezenn, reménylem, az ismeretes szelidségü derék Tudós, sőt elhiszem, hogy ama szertelen dicséretre jobban elpirúlt, mind a' következendő őszinteségen neheztelni fog: Vélekedésem szerint, az első sor, mivel a' kormányt szó előtt a' szükséges articulus helőle kimaradott, kevés vagy-is hijános; de az egész négy sorban uralkodó gondolat sem sok vagy-is nem nagy; sőt azt, mint hogy a' köz-mondásunk szerint-is könnyü csendes időben kormányt tartani, kevésnek vagy-is kis-szívünek itélem.

Kitetszik már csak ezen mellékes érintésből-is, hogy senki, legyen az bár még olly tüz-eszü, még olly szép-tollú Iró, magát csalhatatlannak nem vélheti; sőt bizonyos, hogy ember létére hibázhat, hibázik-is. — Ki ne vegye tehát méltán gyanúba ezen Principiumot. A' szép Iró nem tartozik főbb Törvényt ismerni, mint hogy irása szép legyen? Bajjal találkozik

a' józan Irók' seregéből, a' ki rútnak, hitványnak, semmirevalónak tudván maga munkáját, azt világ elejbe bocsátani, 's magát az által feddő Ítéleteknek, néha még nevetség' tárgyának-is ki tenni nem általlaná. — Pedig még is igaz, hogy több az izetlen mázoló, mint a' széplelkű Mivész. — Nem bizonyság-e ez arra, hogy nem tanácsos még az igaz ügyet-is részre hajló Bírónak ítéletére bízni? Kire férhet pedig ezen gyanú inkább mint a' maga tulajdon munkáját ítélő Bíróra? —, Az ön-szeretet, a' Hírrevágyás, a' hizelkedők' csapodársága, az elbizakodás megvakítják az örök dicsőségről álmodozó szegény Halandót, 's úgy üzik vele csalárd játékjaikat, mint a' fürgencz gyermekek szeles idővel a' levegőben szálinkozó tarka sárkányokkal játszani szoktak. — Valóban, nem mind arany, a' mi fénylik; nem mind szép az, a' mit az Újmódik' Árosai, szépség' remekje gyanánt, boltjaikban nézésre ki függesztenek. —

Nem tagadhatni, sőt kétséget sem szenved, hogy K. Úr különös finomságú ízlésére nézve, nem méltatlanúl neveztetik Csudálójitól a' szép lelkünek. Nem veheti tehát rosz néven, ha azon szabadságnál fogva, mellyel ő mások' munkájinak megitélésében él, Tövises virágiból, mellyek az odi profanum vulgus et arceo-t viselik homlokokon, én, a' ki a' Beavattak közzé nem tartozom, a' tündér szepséget szinről szinre ki nem láthatván, tőle kérdezni bátorkodom: Ugyan hányadik sorban, vagy mellyik gondolatban keressem 's találhatom-fel azt a' helikoni csuda szép Virágot, azt a' csinnyán szúró játszi Tövist, mellyek a' Békáknak egész a' csömörig sokszorozott rekegésekben rejtezkednek? ámbár a' Magyarázatból értem, hogy Arisztophaneszi pajkosságú Szatyr legyen ezen egész gyönyörű költemény:

Bre-

Brekeke!
Brekeke, brekeke!
Kloáx! Tuú!
Brekeke, brekeke,
Brekeke! Kloax! Brekeke! Tuú!
Brekeke, brekeke, brekeke,
Brekeke, brekeke, brekeke, brekeke!
Kloáx, kloáx! Tuú, tuú!
Brekeke! Tuú, tuú!

Brekeke, brekeke!
Kél a' Hold szép kereke,
Èbred a' tók' gyermeke,
Zeng lakások' feneke.
Brekeke, brekeke!
Kloáx! Tuú!
Kloáx, kloáx! Tuú, tuú!

Zeüsz bennünket szerete,
A' midön szent végzete
A' vizekbe szöktete.
Brekeke, brekeke, brekeke,
Kloáx, kloáx! Tuú, tuú! 's a' t. 's a' t.

Még csak a' Nyelv-újítás' eggyik vitézkedő Bajnokának (ki a' szép-lelkü, szép-nyelvü Berzsenyinek remek Munkájához ama javallott Értekezést *) toldotta) szörnyü szép Menyegzös Verseiböl legyen szabad annak megbizonyitására, hogy az Iró tulajdon Munkájának megbirálására alkalmatlan, egy két példát ide függeszteni:

*) (A' kik ezután fognak szólani e' tárgyban, azoknak azt az Értekezést sem kell feledniek, mellyet Berzsenyinek Verseihez a' derék Helmeczy függeszte), Lásd, Tud. Gyüjt. XII. Köt. 88. l.

Fulánk minden kaczér kecs, vérnadály
Szerelme, kelyhe' bájmirígy 's üröm,
'S lélek-csömör galád cynismusza.
Boldog, ki ment hagymáza mámorától! —
Valamivel tovább:
Ah mind csak édes ábránd képzet ez!
'S tündér mint életünk irám tavassza!
Te a' komoly Valót ahítsd leginkább,
'S öleld ha szíved öszvezeng vele.
Úgy is kialva kóros álmait
Minden kebel Való után sóvárog;
'S ha későn: úgy picziny remény, alélt vágy,
Üres kidúlt szív, üldöző jelen,
'S a' rém jövendő' kétes szörnyei
Emésztik azt örök dijúl, 's csupán
A' Multkor' alkonyából lengenek
Felé egykét hiú rom vázai
Göz boldogságának.
'S ismét alább:
Nemes Férjed — — — —
Örvend: hogy szent sugalmait követve
Védangyalának, pálya-sorsosúl
Téged vön, a' ki észre józanítod
Kegyeiddel a' legdélczegebb Betyárt-is
Rakonczátlan, nyers, döre dölyfiből,
Tempévé bájlod a' kopár Vadont,
'S philantroppá a' pisla mord kaján't. — 's a' t.

„Lehet-e (Kaz. Úrnak szavaival élek berekesztésül. Lásd az 1788-dik Eszt. M. Mus. 184. l.) az elme nagyobb részegségben, — — mint ezeknek a' verseknek írások alatt volt? 's hihette-e azt az Iró, hogy olvasói között találtathatik csak eggy-is, a' ki ezeket az agyrtai nevettséges szökdétseléseket szépeknek fogná állítani. Megfojtom bosszonkodásomat, 's nem szóllok többé a' kimutatott fogyatkozások felől, tsak hogy még elébb

azoknak, a' kiket talám valaha a' gonosz lélek azoknak követésére kísérteni fogna, azt súgom Horatiusból fülekbe:

Virtus est Vitium fugere.

N.

B. Külföldi Literatura.

1. Piringer Tanácsos Úr' Banderiumainak Recensiója eránt.

Egy igazság' baráttya, a' Hesperus nevű folyó irásban, ezen tudós újság' 1817. eszt. Majus holnapi III-dik toldalékjában 19. l. tett kérdésre: mi legyen az oka, hogy a' Piringer Tanácsos Banderiumainak visgáltatására senki se felel? Igy válaszol: elő-bocsáttya, hogy a' tárgyozott munkának könyvisgáltatásnak kellett volna lenni, és e' helyett a' Magyar Nemzetnek kajánúl kissebbítő megtámadtatásává vált; 's a' nem felelésnek két okait adja; „először: abban némelly kérdések olly szerüek, mellyek magok magoknak megfelelnek. (Lásd Tud. Gyüjt. 1817. eszt. IX. Köt. 72. l.) 2) Az, ki a' többiekre felelni akarna, kénteleníttetnék a' fennforgó Recensiónak tárgyát, a' Banderiumokat magokat, 's annak okát és kútfejét is érdekleni: a' mi felettébb nehéz. A' Recensió egész foglalattyára, 's nemtelen kifejezésire nézve inkább mocskolódás, mint Piringer Úr' munkájának megitéltetése. Minden el nem fogódott olvasó ollyba vette azt: mert a' Recensens tulajdonképp a' Magyar Nemzetet, nem a' munkát recenseálta. 'S olly hangon írt vala, hogy minden illendőképp gondolkodó, 's méltóságában bizó magános ember is az illy megtá-